

САТЫРЫЧНЫЯ ЖАНРЫ Ў СУЧАСНАЙ ЖУРНАЛІСЦКАЙ ПРАКТЫЦЫ

Г. К. Тычко

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт,
вул. Кальварыйская, 9, 220004, г. Мінск, Рэспубліка Беларусь,
tychko@mail.ru*

Адметнасць сучаснага журналісцкага тэксту – вызваленне ад жанравых рамак. Разам з тым устойлівыя прыкметы пэўнай жанравай мадэлі ў мадыфікаваным выглядзе выкарыстоўваюцца ў сучаснай журналісцкай практыцы. У артыкуле аналізуюцца класічныя жанры сатырычнай публіцыстыкі. Адзначаецца, што ў трансфармаваным выглядзе яны запатрабаваныя аўдыторыяй.

Ключавыя словы: жанравы канон; журналісцкая практыка; фельетон; памфлет; сатырычны каментар; мадыфікацыя .

SATIRICAL GENRES IN MODERN JOURNALISTIC PRACTICE

H. K. Tychko

*Belarusian State University,
9, Kalvariyskaya Str., 220004, Minsk, Republic of Belarus
Corresponding author: H. K. Tychko (tychko@mail.ru)*

The distinctive feature of modern journalistic text is freedom from genre frameworks. At the same time, stable features of a certain genre model are used in a modified form in modern journalistic practice. The article analyzes the classic genres of satirical journalism. It is noted that in a transformed form they are in demand by the audience.

Key words: genre canon; journalistic practice; feuilleton; pamphlet; satirical comment; modification

Галоўная адметнасць сучаснага журналісцкага тэксту – вызваленне ад жанравых рамак, свабоднае чаргаванне дакументальнага,

публіцыстычнага і мастацкага пачаткаў. Тым не менш, выкарыстанне вобразна-выяўленчых сродкаў і прыёмы эмацыйнага ўздзеяння на аўдыторыю, абумоўленыя зместам паведамлення, якія разам з тым з'яўляюцца ўстойлівымі прыкметамі той ці іншай жанравай мадэлі, хай сабе і ў мадыфікаваным выглядзе актыўна выкарыстоўваюцца ў сучаснай журналісцкай практыцы. У выніку, класічныя жанры сатырычнай публіцыстыкі перажываюць у сучасны перыяд своеасаблівую рэанімацыю. Безумоўна, адбываецца пэўная трансфармацыя жанравага канону, абумоўленая зменай гістарычнай парадыгмы, аднак асноватворныя характарыстыкі такога канону захоўваюцца, хоць і напаўняюцца новым зместам. І найперш гаворка ідзе пра фельетон, як адзін з самых распрацаваных традыцыйных сатырычных жанраў, якому ўласцівы крытычны, часта камічны і сатырычны пачаткі. Агульныя прыкметы класічнага фельетона – актуальнасць прадмета паведамлення або развагі, знешняя «бяспланавасць», лёгкасць, натуральнасць кампазіцыі, парадыйнае выкарыстанне мастацкіх прыёмаў, што сёння, як ніколі, аказваюцца надзвычай запатрабаванымі. Своеасаблівасць фельетона звязана пераважна з тым, што ён адносіцца да «змяшаных» мастацка-публіцыстычных жанраў па метадах апрацоўкі фактаў, па адносінах да фактаў і па мэтах іх выкарыстання. Гэта адзін з тых жанраў, які мае трывалыя і надзвычай прадстаўнічыя традыцыі. Развіццё жанру палітычнага фельетона на Захадзе ў XIX ст. звязана з імёнамі Л. Берне, Г. Гейне, У. А. Рашфора, Г. Веерта. Цікава, што ў Расіі выкарыстанне жанру фельетона распачалося дзякуючы выхадцам з Беларусі. Рубрыка «Фельетон» з'явілася ў 20-я гг. XIX ст. у газеце «Северная пчела» Ф. Булгарына, дзе ён друкаваў свае ўзоры гэтага жанру. Фельетоны Барона Брамбеуса (В. Сянкоўскага), другога нашага земляка, у часопісе «Бібліятэка для чытання», рэдактарам якога ён быў, высмейвалі бяздарнасць і пошласць у літаратуры.

Нягледзячы на «газетныя» карані, даследчыкі падкрэсліваюць сінкрэтычнасць фельетона і яго набліжанасць да мастацкай літаратуры: «Па сваёй праблематыцы і крытычнай накіраванасці фельетон – жанр публіцыстычны, а па форме, метаду і асаблівасцях адлюстравання і асэнсавання фактаў рэчаіснасці – сатырычны», – сцвярджаў у свой час М. Цікоцкі [1, с. 19]. Прадметная аснова фельетона – адмоўная з'ява, камічная прырода якой зразумелая фельетаністу. Галоўная задача

фельетона – выкрыццё адмоўных фактаў рэчаіснасці і наступнае іх выкараненне з жыцця грамадства. Выявіць камічнасць факту, з’явы, сітуацыі – значыць, паказаць яе прынцыповую супярэчнасць з аўтарскім ідэалам. Як вынікае з тэорыі літаратуры, сатыра адмаўляе з’яву ў асноўных яе асаблівасцях і падкрэслівае яе непаўнаважнасць. Дасягаецца гэта шляхам рэзкага перабольшання або змяншэння, г. зн. пры дапамозе парушэння звычайных рэальных форм з’явы. Фельетон быў адным з найбольш папулярных і запатрабаваных жанраў у беларускай журналістыцы пачатку ХХ ст. Перыядычныя выданні таго часу рознай арыентацыі «Звон», «Вольная Беларусь», «Дзянніца», «Савецкая Беларусь» і інш. часта змяшчалі на сваіх старонках матэрыялы гэтага жанру. Сярод фельетонаў гэтага перыяду вельмі рэдка сустракаюцца творы побытава-сатырычнага характару. Найперш гэта была палітычная сатыра, публіцыстыка, прасякнутая ў першую чаргу грамадзянскім пафасам. Пазней у савецкай журналістыцы да «фельетонных» фактаў сталі адносіцца дармаедства, спекуляцыя, бюракратычная цяганіна, халатнасць, нядобрасумленнасць, зладзейства і іншыя праявы побыту. Фельетон быў разлічаны, па-першае, на асоб, канкрэтна звязаных з праблемамі, закранутымі ў тэксце, а па-другое, на шырокі круг чытачоў, выхаваўчы ўплыў на якіх складаўці не галоўную задачу аўтара. Для стварэння камічнага эфекту фельетаніст звяртаецца да маўленчых сродкаў і стылістычных прыёмаў, якія ствараюць адпаведны эфект. Гэта гіпербала (перабольшанне), гратэск (скажэнне), фантастычнасць, іронія, літота (пераменшванне), парадыванне. Фельетон засноўваецца на знарочыстым разбурэнні семантычных, стылістычных, граматычных, словаўтваральных і фразеалагічных моўных норм. Майстэрства фельетаніста залежыць ад таго, наколькі матывавана ён ужывае гэтыя прыёмы. У наш час фельетон перажыў сур’ёзную трансфармацыю. У ролі «фельетонных» фактаў, як правіла, выступаюць грамадска-палітычныя з’явы: унутрыпалітычнае становішча ў краіне, міжнародныя адносіны. Вядучымі тэмамі фельетонаў, адпаведна, становяцца палітыка, эканоміка, некаторыя сацыяльныя аспекты. «Фельетонны» факт часцей за ўсё ўтрымлівае ў гіпертрафіраваным выглядзе рысы, тыповыя для той ці іншай з’явы. Фельетон можа будавацца на сукупнасці фактаў, і тады тыповае выступае як заканамернасць. Мастацкая вобразнасць, як і дакладнасць

фактаў, выкарыстаных аўтарам, – абавязковыя ўмовы эфектыўнасці фельетона. Нягледзячы на сваю спецыфічнасць, жанр фельетона валодае тымі ж ўласцівасцямі, што і мастацкія жанры: эмацыйнасцю; абагульненнем рэчаіснасці, яе ацэнчанасцю. Адзін з галоўных законаў фельетоннага жанру – асацыятыўнасць, якая прыўносіць элемент эмацыйна-вобразнага развіцця тэмы. Тэма пачынае раскрывацца апасродкавана, што можа выклікаць камічную супярэчнасць. Рух сюжэта ў фельетоне здзяйсняецца з дапамогай «перабояў», калі іранічны эфект ствараецца з дапамогай супастаўлення неспалучальных паняццяў. Дыялог, партрэт і шматлікія іншыя элементы фельетона падвяргаюцца пераасэнсаванню і стылізацыі.

Да жанраў мастацкай публіцыстыкі, зарыентаваных на бескампраміснае выкрыццё чужых аўтару поглядаў, дзеянняў, адносіцца і памфлет, які таксама ў трансфармаваным выглядзе запатрабаваны сучаснымі журналістамі. Аб'ект насмешкі ў памфлеце – сістэма поглядаў ідэйнага апанента. Важнай асаблівасцю жанру з'яўляецца яго палемічная завостранасць, сарказм, публіцыстычны пачатак. На ўзроўні зместу важна ўлічваць глабальнасць канфліктаў, якія разглядаюцца. Журналіст змагаецца не з прыватнымі заганамі і недахопамі (як гэта было ў фельетоне), а з грамадска значнымі з'явамі. Жанраўтваральнай прыкметай памфлета выступае наяўнасць своеасаблівых кампазіцыйна-стылістычных камунікатыўных блокаў – уступнага, пераходнага, асноўнага і заключнага. Істотнымі прыкметамі, якія характарызуюць памфлет як жанр, з'яўляюцца сінтэз сатырычных мастацкіх і публіцыстычных вобразных сродкаў; наяўнасць у структуры твора прамой палітычнай аргументацыі і прапаганды; выкрывальная крытыка, якая носіць асобасны, персаніфікаваны характар.

Запатрабаваны сучаснай журналістыкай і сатырычны каментар, які ў нечым роднасны аналітычнаму каментару, але адрозніваецца ад яго тым, што дамінантнай прыкметай, якая дазваляе адносіць яго да мастацка-публіцыстычных твораў, з'яўляецца ярка выяўленая мэтавая ўстаноўка аўтара – высмеяць тое, што прыцягнула яго ўвагу. Рэалізуючы гэту мэту, журналіст часцей за ўсё выкарыстоўвае сатырычную тыпізацыю, іронію, літоту, гіпербалізацыю. Сатырычны каментар у наш час звычайна публікуецца па слядах актуальных

і найбольш недарэчных ці шкодных дзеянняў розных палітычных дзеячаў, улад, устаноў і інш., дзеянняў, якія выклікаюць пэўны грамадскі рэзананс. Сатырычны каментар у многім блізкі да фельетона. Асноўнае адрозненне ў тым, што сатырычны каментар накіраваны на высмейванне пэўных чалавечых недахопаў і заганаў і ствараецца пераважна такімі сродкамі, як іронія, насмешка. А вось асноўным метадам стварэння фельетона з'яўляецца сатырычная тыпізацыя. У фельетоне аўтар высмейвае не адзінкавыя з'явы, а з'явы тыповыя, прыкметы якіх можна сустрэць у самых розных сферах жыцця. Сатырычны каментар прайграе фельетону на ўзроўні абагульнення жыццёвых з'яў, у выкарыстанні вобразна-выяўленчых сродкаў, але выйграе ў аператыўнасці. Такім чынам, сатыра як крытыка рэчаіснасці з мэтай яе паляпшэння і ўдасканалення і адпаведна яе класічныя жанравыя формы, запатрабаваныя сучаснай аўдыторыяй, актыўна выкарыстоўваюцца ў журналісцкай практыцы.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. *Цікоцкі М. Я.* Стылістыка тэксту: вучэб. дапам. для студэнтаў выш. навуч. устаноў філал. профілю. Мінск: Бел. навука, 2002. 223 с.